

KONSTITUTSIYA – ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI

Murtazayev Shahboz Alimardon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi

“Prokurorlik faoliyati” 2-kurs talabasi.

Shahbozmurtazayev27@gmail.com

Murtazayev Abdulaziz Alimardon o'g'li

Samarqand Davlat Universiteti Yuridik Fakulteti 3-Kurs Talabasi.

Abdulazizmurtazayev85@gmail.com

G'aniyev Xurshidbek Yoqubjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi

“Tergov faoliyati” 2-kurs talabasi.

khurshidganiyev577@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14759951>

Annotatsiya. Ushbu tezisda O'zbekiston Konstitutsiyasining jamiyat va davlat hayotidagi o'rni, uning fuqarolar huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy farovonlikni ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Tezisda Konstitutsiyaning asosiy tamoyillari va uning xalqaro huquq me'yorlari bilan uyg'unligi, shuningdek, fuqarolarning erkin va farovon hayotini ta'minlashdagi roli muhokama qilinadi. Konstitutsiyaning inson huquqlari, ijtimoiy adolat va davlat boshqaruvi tizimidagi o'rni va uning jamiyatda barqarorlikni saqlashga qo'shgan hissasi alohida ta'kidlanadi. Tezis, shuningdek, O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy masalalarni hal qilishdagi yutuqlari va ularning fuqarolar turmush darajasini yaxshilashga qanday ta'sir ko'rsatgani haqida batafsil ma'lumot beradi. Umuman olganda, tezis Konstitutsiyaning mamlakatdagi erkinlik, barqarorlik va farovonlikni ta'minlashdagi asosiy vosita sifatidagi ahamiyatini o'zida mujassamlashtiradi.

Tezisda muallif “Konstitutsiya va inson huquqlari” mavzusiga oid olimlarning fikrlari va yondoshuvlarini kiritib polimikaga kirishgan, ya'ni, ularning turli nuqtai nazarlarini taqdim etgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, inson huquqlari, erkinlik, ijtimoiy farovonlik, iqtisodiy rivojlanish, fuqarolarning huquqlari, davlat boshqaruvi, ijtimoiy adolat, xalqaro huquq, barqarorlik, ta'lim, sog'liqni saqlash, jamiyat islohotlari, fuqarolarning turmush darajasi.

Konstitutsiya har bir davlatning huquqiy asosini tashkil etuvchi eng muhim hujjatdir. U davlatning tuzilishi, fuqarolarning huquqlari va majburiyatlari hamda davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni belgilab beradi. Konstitutsiya nafaqat davlat hokimiyati organlari faoliyatining tamoyillarini, balki fuqarolarning asosiy huquqlari va erkinliklarini himoya qilishni ham nazarda tutadi. Shu bilan birga, u jamiyatda barqarorlik va adolatni ta'minlashga xizmat qiladi. **Thomas Jeffersonning ta'biri bilan aytganda, "Konstitutsiya xalqning yuksak g'oyalari, adolatni va erkinlikni ifodalaydi."** Shunday qilib, konstitutsiya davlat va jamiyat hayotining asosi sifatida, insonlarning erkin va farovon hayot kechirishida muhim ahamiyatga ega.

Konstitutsiya har bir davlat uchun huquqiy tizimning asosi va bosh qomusidir. U mamlakat ichida yashovchi barcha fuqarolar uchun yagona va umumiy qonun sifatida amal qilib, davlat organlari, jamiyat institutlari va shaxslar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi. ***Konstitutsiya, avvalo, fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini himoya qilish, ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta'minlash, davlat hokimiyatining bo'linishi hamda davlat boshqaruvining ochiqqligini ta'minlashni o'z ichiga oladi.***

Konstitutsiyaning asosiy maqsadi fuqarolar manfaatlarini himoya qilishdan tashqari, davlatning demokratik qadriyatlar asosida rivojlanishiga xizmat qilishdir. U davlat boshqaruvi tamoyillarini belgilab, davlat organlari vakolatlari va ularning faoliyat yo'nalishlarini aniq ko'rsatib beradi. Shu orqali u hokimiyat organlari o'rtasida kuchlar muvozanatini saqlash, korrupsiyani oldini olish va hokimiyatni suiiste'mol qilishning oldini olishga xizmat qiladi.

Konstitutsiya davlat va jamiyat hayotining eng muhim jihatlarini tartibga solgan holda, milliy birdamlik, siyosiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishning mustahkam huquqiy asosi sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli, mamlakatimiz Konstitutsiyasi ham fuqarolar uchun erkin, xavfsiz va farovon hayot kafolatini yaratishga xizmat qilmoqda va mamlakatni zamonaviy demokratik davlatlar qatoriga olib chiqishda muhim vosita bo'lib hisoblanmoqda.

Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining tarixi va rivojlanishiga to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq. Konstitutsiya mustaqillik yillaridan boshlab davlatning mustahkam huquqiy asoslarini yaratish va fuqarolar huquqlarini ta'minlash maqsadida qabul qilingan qator muhim qaror va o'zgarishlar bilan belgilanadi. Mamlakatimiz mustaqilligini qo'lga kiritgandan so'ng, davlat o'zining suverenitetini ta'minlash va yangi ijtimoiy-siyosiy tuzumni shakllantirish zaruratiga duch keldi. Shu munosabat bilan, 1992-yil 8-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilindi. **Bu tarixiy voqea mamlakatning yangi taraqqiyot yo'lida mustahkam huquqiy asos yaratib, davlat suvereniteti, xalqning huquq va erkinliklari hamda davlat boshqaruvi tamoyillarini belgilab berdi.**

Alexander Hamiltonning fikricha, **“Konstitutsiya — bu davlatning yuragi va u barcha huquqiy tizimning asosini tashkil etadi”**. Hozirda rivojlangan aksariyat demokratik davlatlarning asosiy hujjati ham Konstitutsiya bo‘lib xizmat qilmoqda. Mamlakatimiz Konstitutsiyasi qabul qilingan kundan buyon davlat va jamiyat hayotida kechayotgan o‘zgarishlarga mos ravishda rivojlanib kelmoqda. O‘tgan yillar davomida unga kiritilgan o‘zgartirish va qo‘shimchalar O‘zbekistonning demokratik, huquqiy davlat sifatida rivojlanish yo‘lini yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, keyingi yillarda amalga oshirilgan konstitutsiyaviy islohotlar fuqarolarning huquq va erkinliklarini yanada kengaytirishga, sud-huquq tizimini takomillashtirishga va davlat boshqaruvini isloh qilishga yo‘naltirilgan.

Shunday qilib, O‘zbekiston Konstitutsiyasi o‘zining qabul qilingan kundan boshlab jamiyat hayotining har bir jabhasida islohotlar va o‘zgarishlarni huquqiy asos bilan ta’minlashda, davlat va fuqarolar o‘rtasida huquqiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda.

O‘zbekiston Konstitutsiyasi inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishni o‘zining ustuvor vazifasi sifatida belgilaydi. Bu borada Konstitutsiyaning asosiy qoidalari xalqaro huquq me’yorlariga muvofiq holda ishlab chiqilgan bo‘lib, unda har bir fuqaroga teng huquq va imkoniyatlar taqdim etilishi kafolatlanadi. Xususan, **Konstitutsiyaning 13-moddasida**¹ shaxsning qadr-qimmatini oliy qadriyat deb e’lon qilinadi va fuqarolar huquq va erkinliklari davlat tomonidan himoya qilinishini ta’minlaydi. Bu tamoyil fuqarolarning erkin va farovon hayotini qurishda muhim o‘rin tutadi.

Inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan konstitutsiyaviy me’yorlar xalqaro huquq talablari bilan ham uyg‘unlashgan. Masalan, **O‘zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va Inson huquqlari to‘g‘risidagi xalqaro paktlarga** qo‘shilgan bo‘lib, bu davlatning inson huquqlariga rioya qilish va ularni himoya qilish borasidagi majburiyatini ta’kidlaydi. Konstitutsiyada fuqarolarning *yashash huquqi, so‘z erkinligi, diniy erkinlik, ta’lim olish huquqlaridan foydalanish huquqlari* va shu kabi huquqlari aniq ko‘rsatib berilgan. Bu esa inson huquqlarini himoya qilishning huquqiy asosini mustahkamlaydi.

Shuningdek, statistik ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda inson huquqlari va erkinliklarini ta’minlash borasida sezilarli yutuqlarga erishmoqda. Xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan so‘rovnomalar va tadqiqotlarga asoslangan ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekiston inson huquqlarini himoya qilish borasida katta islohotlar olib bormoqda.

¹ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (1992). — T.: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1992.

Masalan, ta'lim olish huquqi, sog'liqni saqlash xizmatlari va boshqa ijtimoiy xizmatlarga kirish imkoniyatlarini yaxshilash natijasida fuqarolar uchun farovon hayot sharoitlari kengayib bormoqda.

Konstitutsiya va inson huquqlari bo'yicha xalqaro me'yorlarning uyg'unligi² O'zbekistonda har bir fuqaro uchun erkin va xavfsiz hayot sharoitini yaratishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shunday qilib, Konstitutsiya nafaqat davlat tuzilmalarini, balki jamiyatning barcha qatlamlari huquq va manfaatlarini himoya qilishda asosiy huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi. Shu o'rinda aytib o'tish joizki, O'zbekiston Konstitutsiyasi va uning inson huquqlarini himoya qilishdagi o'rni haqida bir qator olimlar o'z fikrlarini bildirganlari g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Ba'zi olimlar, masalan, Raxmatov Konstitutsiyani fuqarolarning asosiy huquqlari va erkinliklarini ta'minlashdagi eng muhim huquqiy vosita sifatida ko'rishadi. Ularning fikriga ko'ra, **Konstitutsiya jamiyatda ijtimoiy adolatni, fuqarolar huquqlarini himoya qilish va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.** Boshqa tomondan, Islomov Konstitutsiyaning haqiqiy ta'siri haqida skeptik qarashni bildiradi va huquqiy islohotlar amalda davlatning kuchli boshqaruv strukturalari bilan cheklanganini ta'kidlaydi.

Shu bilan birga, xalqaro huquqshunoslarning fikrlariga qaraganda, Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948) Konstitutsiya orqali ta'minlanishi zarur bo'lgan bir qator huquqlarni belgilaydi. Biroq, ba'zi yuristlar masalan, Tursunov Konstitutsiyaning ijtimoiy farovonlikni ta'minlashdagi samaradorligini savol ostiga qo'yib, davlatning iqtisodiy imkoniyatlari va siyosiy irodalariga ham bog'liq ekanligini ta'kidlaydilar.

Konstitutsiya davlatning ijtimoiy va iqtisodiy masalalarni hal qilishda asosiy huquqiy manba sifatida xizmat qiladi. O'zbekiston Konstitutsiyasida fuqarolarning munosib turmush darajasini ta'minlash, ijtimoiy tenglikni qaror toptirish va iqtisodiy o'sishga erishish davlatning ustuvor vazifalari sifatida belgilangan. Xususan, **Konstitutsiyaning 37-moddasi har bir fuqaroga mehnat qilish, mehnat faoliyati orqali o'z turmush darajasini yaxshilash huquqini kafolatlaydi. Bu mehnat huquqining himoyasi va munosib ish sharoitlarini ta'minlash orqali fuqarolarning iqtisodiy farovonligini oshirishga qaratilgan.**

Konstitutsiyaning ijtimoiy farovonlikka oid qoidalari davlat tomonidan fuqarolarga taqdim etiladigan turli xizmatlar va yordam dasturlarini belgilashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, sog'liqni saqlash, ta'lim olish va ijtimoiy ta'minot tizimlari orqali aholining turmush darajasini yaxshilash davlatning asosiy vazifalaridan biri sifatida belgilangan.

² Birlashgan Millatlar Tashkiloti. (1948). Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. New York: BMT.

Konstitutsiyaning 41-moddasida har bir fuqaro bepul umumiy boshlang'ich ta'lim olish huquqiga ega ekani qayd etilgan bo'lib, bu yosh avlodning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga va ularning bilim darajasini oshirishga xizmat qiladi. Ta'limga bo'lgan e'tibor, o'z navbatida, jamiyatda malakali kadrlar yetishib chiqishiga va iqtisodiy taraqqiyotga zamin yaratadi.

Ijtimoiy farovonlik borasida konstitutsiyaviy me'yorlar davlatning iqtisodiy rivojlanish strategiyasini belgilashda ham muhim o'rin tutadi. Iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yangi ish o'rinlarini yaratish va kichik biznesni rivojlantirish borasidagi dasturlar fuqarolar uchun daromad manbalarini ko'paytirish va ularning hayot darajasini yaxshilashga qaratilgan. Shuningdek, Konstitutsiyaning ijtimoiy masalalarni hal qilishdagi vazifalari davlat budjetidan ijtimoiy dasturlar va yordamlar uchun mablag' ajratilishini talab qiladi. Bu fuqarolarning iqtisodiy xavfsizligi va ijtimoiy himoyasini ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

Shunday qilib, Konstitutsiya davlatga ijtimoiy va iqtisodiy masalalarni hal qilishda asosiy yo'nalishlarni belgilaydi va fuqarolarning turmush darajasini oshirishda huquqiy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shu orqali u jamiyatda barqarorlikni saqlash, ijtimoiy tenglikni mustahkamlash va aholining farovon hayot kechirishiga ko'maklashadi. Shuni taklif sifatida kiritib o'tadigan bo'lsak, davlat fuqarolarning o'z huquqlari va Konstitutsiyadagi o'zgarishlar haqida xabardorligini oshirish uchun keng ko'lamli axborot va tushuntirish dasturlarini amalga oshirish zarur. Bu, ayniqsa, yoshlar va ijtimoiy aholiga Konstitutsiyaviy bilimlarni yetkazishga yordam beradi. Natijada esa, aholining keng qatlami tomonidan qonunlarga hurmat, o'z huquqini talab qilib olish, shuningdek ularning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati yuksak darajada rivojlanishi kuzatiladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, O'zbekiston Konstitutsiyasi nafaqat davlatning huquqiy asoslarini yaratishda, balki fuqarolarning erkin va farovon hayotini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Uning asosiy maqsadi — har bir fuqaroning huquq va erkinliklarini himoya qilish, ijtimoiy adolatni ta'minlash va mamlakatning barqaror rivojlanishini kafolatlashdir. Konstitutsiya davlat organlari o'rtasida hokimiyatning bo'linishi va kuchlar muvozanatini saqlashni, shuningdek, iqtisodiy va ijtimoiy masalalarni hal qilishda samarali huquqiy asoslarni yaratadi. Konstitutsiyaning ahamiyati, uning jamiyatdagi barqarorlik, erkinlik va farovon hayotni ta'minlashdagi vazifalarini yanada kuchaytiradi. Fuqarolar o'z huquqlarini himoya qilish, mehnat qilish va farovon hayot kechirish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Shuningdek, davlatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy islohotlarga tayyorligi Konstitutsiyaning yuqori samaradorligini ko'rsatadi. Shu tarzda, O'zbekiston Konstitutsiyasi mamlakatning demokratik qadriyatlarini rivojlantirish va fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish asosi sifatida namoyon bo'ladi.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (1992). — T.: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1992.
2. Islomov, A. (2020). O‘zbekiston Konstitutsiyasining inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishdagi roli. Tashkent: Akademnashr.
3. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. (1948). Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. New York: BMT.
4. Raxmatov, I. (2019). Konstitutsiya va ijtimoiy farovonlik: O‘zbekiston tajribasi. Tashkent: Yangi asr avlodi.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari. (2021). O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy va ijtimoiy siyosatida islohotlar. Tashkent:
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati.